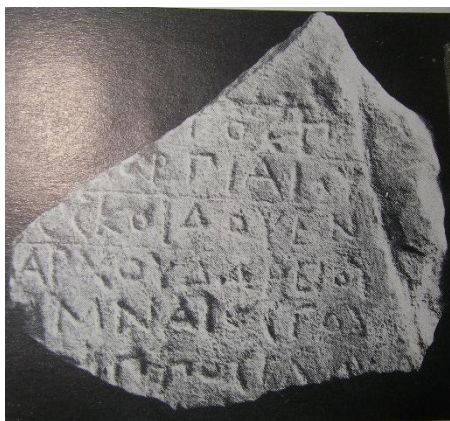

Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία για τις τρεις αρχαιολογικές περιοχές του Αγίου Γεωργίου Γρεβενών

Του δασκάλου Ηλία Γάγαλη

Αντιπρόεδρου του Συλλόγου Αρχαιοφίλων Γρεβενών ο «Δέρδας»

Η αρχαιότερη επιγραφή 2^{ος}-3^{ος} π.Χ αιώνας που βρέθηκε στην Ελιμεία

Περιδιαβαίνοντας το διαδίκτυο επισκέφτηκα τον ιστότοπο της αρχαιότερης Ελληνικής Αρχαιολογικής Εταιρείας της οποίας ιδρυτής της και πρωτεργάτης ήταν ο βαρόνος Κωνσταντίνος Μπέλιος από τη Βλάστη Κοζάνης. Υπάρχει αναφορά για τρεις αρχαιολογικές περιοχές του Αγίου Γεωργίου Γρεβενών. Οι πληροφορίες αυτές δόθηκαν στην Αρχαιολογική Εταιρεία από το 2015 απ' ότι μας είπε η υπεύθυνη αρχαιολόγος, επομένως χρειάζεται να διορθωθούν σε ορισμένα

σημεία και να εμπλουτιστούν περαιτέρω από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Γρεβενών.

Παρακάτω παραθέτουμε τις συγκεκριμένες πληροφορίες, ξεκινώντας από το λόφο του Αγίου Νικολάου, που αποτελεί σύμβολο και σημαντικότερο σημείο αρχαιολογικού ενδιαφέροντος για όλη την επιστημονική κοινότητα αλλά και τους κατοίκους της περιοχής.

Άγιος Νικόλαος

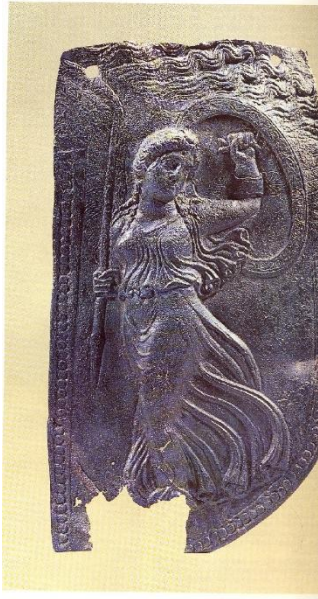
Εισαγωγή

Το χωριό Αγ. Γεώργιος (Τσούρχλι) βρίσκεται στο βόρειο όριο του Ν. Γρεβενών και απέχει 23 χλμ. από τα Γρεβενά και 40 χλμ. από την Κοζάνη. Στο λόφο του Αγίου Νικολάου, βόρεια του χωριού, έχουν βρεθεί ερείπια ακρόπολης αρχαίου οικισμού. Στην αρχαιότητα ανήκε σύμφωνα με κάποιους ερευνητές στην Ελίμεια, κατ' άλλους στην Τυμφαία ίσως και στην Ορεστίδα, γεωγραφικά διαμερίσματα της Άνω Μακεδονίας, τα όρια των οποίων δεν προσδιορίζονται ακριβώς. Η θέση αυτή συνδέεται άμεσα με τον αρχαιολογικό χώρο της Αγ. Βαρβάρας (βλ. σχετικό λήμμα), αλλά και με διάφορες άλλες γειτονικές θέσεις (Αγ. Αικατερίνη, Αγ. Δημήτριος), όπου έχουν βρεθεί αρχαιολογικά λείψανα (τάφοι, θεμέλια).

Η ιστορία της έρευνας και η συμβολή της Αρχαιολογικής Εταιρείας

Πρώτοι, το 1911 οι Alan J. B. Wace και Arthur M. Woodward κατέγραψαν τις επιγραφές που εντόπισαν κατά τη διάρκεια μιας περιοδείας τους στην

ευρύτερη περιοχή της Άνω Μακεδονίας. Λίγο αργότερα το 1913 ο Νικόλαος Παππαδάκις διήλθε την περιοχή καταγράφοντας τις μέχρι τότε γνωστές αρχαιότητες. Το έτος 1937 ο Αντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος με δαπάνες της Αρχαιολογικής Εταιρείας διερεύνησε την περιοχή, όπου συνέλεξε μεγαρικά όστρακα, δύο λίθινους πελέκεις και τμήμα μιας επιγραφής. Ακολούθησε η περιοδεία του Charles F. Edson το 1937 κατά τη διάρκεια της οποίας εντόπισε μέρος των επιγραφών αυτών που αναφέρονται στις μελέτες των Wace – Woodward και Παππαδάκι. Σε μια συνολική αποτίμηση και σε ένα γενικότερο σχολιασμό των επιγραφών επιδόθηκαν οι Αθανάσιος Ριζάκης και Ιωάννης Τουράτσογλου το 1985 μέσα από τον οποίο προκύπτουν στοιχεία πολιτικής και κοινωνικής

Χάλκινη παραγναθίδα κράνους
4^{ος} αιων. π.Χ Αρχαιολογικό
Μουσείο Θεσσαλονίκης

οργάνωσης της Άνω Μακεδονίας. Τέλος, η ΙΕ΄ ΕΠΚΑ μετά από επιφανειακή έρευνα που διενήργησε στη θέση Αγία Παρασκευή – Αγία Ανάληψη της περιοχής του Αγ. Γεωργίου διαπιστώθηκαν όστρακα νεολιθικής περιόδου, αλλά κυρίως ελληνιστικής.

Ειδικά θέματα

Στον λόφο του Αγ. Νικολάου τοποθετείται η ακρόπολη του οικισμού και ίσως κάποιιο ιερό σύμφωνα με το υπάρχον επιγραφικό υλικό. Επίσης είναι ορατά υπολείμματα από ασβεστόχτιστους τοίχους και τμήματα κεραμίδων στέγης

Επιγραφή αφιερωμένη στον Ηρακλή.
Αρχαιολογική Συλλογή Γρεβενών

ρωμαϊκής εποχής. Στο σύγχρονο ζωκκλήσι έχουν χρησιμοποιηθεί ως γωνιόλιθοι τεράστιες μαρμάρινες πλίνθοι από αρχαίο κτήριο. Έχει εντοπιστεί πωρολίθινο κιονόκρανο και πολυάριθμα όστρακα ιστορικών χρόνων.

Από την περιοχή αυτή προέρχονται επιγραφές (αναθηματικές, varia, ambigua). Σύμφωνα με τη νεότερη έρευνα από τη μελέτη μιας επιγραφής προκύπτει η λατρεία του Ηρακλέους στην περιοχή και δύο άλλες αναφέρονται σε επισκευή κτηρίου, στοιχείο που οδηγεί στην αναζήτηση κτηρίου με λατρευτική χρήση στην ευρύτερη περιοχή του Αγίου Γεωργίου. Άλλες αρχαιότητες που βρέθηκαν στην ευρύτερη περιοχή είναι: δύο ανάγλυφα, μια μαρμάρινη κεφαλή, κορμός

Αφροδίτης, ακέφαλο ανδρικό αγαλμάτιο. Σημαντικό είναι και το χάλκινο τμήμα παραγναθίδας κράνους, το οποίο φέρει παράσταση γυναικείας μορφής.

Σύνοψη

ο χωριό Αγ. Γεώργιος (Τσούρχλι) βρίσκεται στο βόρειο όριο του Ν. Γρεβενών και απέχει 23 χλμ. από τα Γρεβενά και 40 χλμ. από την Κοζάνη. Στο λόφο του Αγίου Νικολάου στα βόρεια του χωριού τοποθετείται η ακρόπολη του οικισμού και ίσως κάπιοιο ιερό σύμφωνα με το υπάρχον επιγραφικό υλικό. Ο χώρος είναι πολύ σημαντικός, όπως αποδεικνύεται από τα αρχαιολογικά κατάλοιπα.

Βιβλιογραφία

Γενικά – Αρχαιολογική Έρευνα – Ιστορική Τοπογραφία

A.J.B. Wace – A.M. Woodward, *Inscriptions from Upper Macedonia*, BSA 18, 1911/12, 166–188.

Ν. Γ. Παππαδάκης, *Εκ της Άνω Μακεδονίας*, Αθηνά 25, 1913, 445–446.

Χ. Μακαρόνας, *Χρονικά αρχαιολογικά: ανασκαφαί και έρευναι εν Μακεδονία κατά το έτος 1939*, Μακεδονικά, Α΄, 1940, 491–492.

F. Parazoglou, *Les villes de Macédoine à l' époque romaine* (Αθήνα – Παρίσι 1988), 244.

Δ. Κ. Σαμάρης, *Ιστορική Γεωγραφία της Ρωμαϊκής Επαρχίας Μακεδονίας. Το τμήμα της σημερινής Δυτικής Μακεδονίας* (Θεσσαλονίκη 1989), 72–75.

Γ. Καραμήτρου–Μεντεσίδη, *Βόϊον–Νότια Ορεστίς. Αρχαιολογική έρευνα και ιστορική τοπογραφία* (Θεσσαλονίκη 1999), 62.

Γ. Τουφεξής, *ΑΔ 51* (1996), 2001, *Χρονικά Β1*, 381.

Κ. Χατζηνικολάου, *Συμβολή στη μελέτη της ιστορικής γεωγραφίας της Άνω Μακεδονίας*, Μακεδονικά 38 (2009), 1–20 (με παλαιότερη βιβλιογραφία για τον προσδιορισμό των ορίων των επιμέρους γεωγραφικών διαμερισμάτων της Άνω Μακεδονίας).

Κ. Χατζηνικολάου, *Οι λατρείες των Θεών και των Ηρώων στην Άνω Μακεδονία κατά την αρχαιότητα* (Ελίμεια, Εορδαία, Ορεστίδα, Λυγκηστίδα) (Θεσσαλονίκη 2011), 145, 202.

Ι. Κ. Ξυδόπουλος, *Άνω Μακεδονία*, σε: *Θρεπτήρια. Μελέτες για την αρχαία Μακεδονία* (Θεσσαλονίκη 2012), 520–539.

Έρευνες & Δημοσιεύσεις Αρχαιολογικής Εταιρείας

Α.Δ. Κεραμόπουλλος, *Ανασκαφαί και έρευναι εν Μακεδονία*, ΠΑΕ 1937 (1938), 72–73.

Α. Δ. Κεραμόπουλλος, *Μακεδονικά εγχωρίου κατασκευής λίθινα εργαλεία*, ΑΕ 1937, 367–373.

Αρχαιολογικά Ευρήματα – Επιγραφές

Θ. Ριζάκης – Ι. Τουράτσογλου, *Επιγραφές Άνω Μακεδονίας* (Ελίμεια, Εορδαία, Νότια Λυγκηστίς, Ορεστίς) *Τόμος Α΄ Κατάλογος Επιγραφών* (Αθήνα 1985), (με παλαιότερη βιβλιογραφία), 29, αρ. 12· 45–46, αρ. 30· 77, αρ. 71· 79–80, αρ. 74· 84, αρ. 84.

Προχωρούμε σε μια κοντινή περιοχή την περιοχή της Αγίας Βαρβάρας, η οποία οπτικά από το Λόφο του Αγίου Νικολάου απέχει 1 χιλιόμετρο περίπου.

Αγία Βαρβάρα

Εισαγωγή

Η θέση «Αγία Βαρβάρα» βρίσκεται δύο χιλιόμετρα νοτιοδυτικά του σημερινού χωριού Άγιος Γεώργιος (Τσούρχλι) Γρεβενών (βλ. σχετικό λήμμα). Πιο συγκεκριμένα πρόκειται για έναν χαμηλό λόφο με ορατά εκτεταμένα οικιστικά κατάλοιπα.

Η ιστορία της έρευνας και η συμβολή της Αρχαιολογικής Εταιρείας

Πρώτος ο Νικόλαος Γ. Παππαδάκης το 1913, ως έφορος της περιοχής μετέβη στη θέση και εντόπισε μεγάλο αριθμό κατεργασμένων λίθων, οι οποίοι

Επιφανειακό αρχιτεκτονικό κατάλοιπο τμήματος αρχαίου κτηρίου στη θέση Αγία Βαρβάρα

πιθανώς να ανήκουν σε αρχαίο ναό. Αρκετά χρόνια αργότερα, ο Αντώνιος Δ. Κεραμόπουλος το 1937, με δαπάνες της Αρχαιολογικής Εταιρείας, διερεύνησε την περιοχή και κατέγραψε σημαντικά αρχιτεκτονικά μέλη.

Ειδικά θέματα

Στην κορυφή του λόφου της «Αγίας Βαρβάρας» και στις παρειές αυτού εντοπίζονται τμήματα κεραμίδων στέγης και όστρακα αγγείων, από την κλασική έως τη ρωμαϊκή εποχή, καθώς και πέτρινα θεμέλια κτηρίων. Στα ριζά της νοτιοδυτικής πλευράς του λόφου, όπου βρίσκεται και το σημερινό ξωκκλήσι της Αγίας Βαρβάρας σώζονται τα θεμέλια ενός μεγάλου τετράπλευρου κτηρίου, ίσως ναού, γύρω από τα οποία παλαιότεροι ερευνητές εντόπισαν διάφορα μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη (επιστύλια, υπέρθυρα, βάσεις κιόνων) και πωροπλίνθους. Στον γειτονικό λόφο του Αγίου Νικολάου (στο χωριό Άγιος Γεώργιος) οι ερευνητές τοποθετούν την ακρόπολη του οικισμού και πιθανώς κάποιο ιερό.

Σύνοψη

Η θέση «Αγία Βαρβάρα» βρίσκεται δύο χιλιόμετρα νοτιοδυτικά του σημερινού χωριού Άγ. Γεώργιος (Τσούρχλι) Γρεβενών (βλ. σχετικό λήμμα). Πιο συγκεκριμένα πρόκειται για έναν χαμηλό λόφο με ορατά εκτεταμένα οικιστικά κατάλοιπα.

Βιβλιογραφία

Αρχαιολογική Έρευνα και Ιστορική Τοπογραφία

Ν. Γ. Παππαδάκης, Εκ της Άνω Μακεδονίας, Αθηνά 25, 1913, 446.

Δ. Κ. Σαμσάρης, Ιστορική Γεωγραφία της Ρωμαϊκής Επαρχίας Μακεδονίας.

Το τμήμα της σημερινής Δυτικής Μακεδονίας (Θεσσαλονίκη 1989), 74.

Κ. Χατζηνικολάου, Συμβολή στη μελέτη της ιστορικής γεωγραφίας της Άνω Μακεδονίας, Μακεδονικά 38 (2009), 1–20 (με παλαιότερη βιβλιογραφία για τον προσδιορισμό των ορίων των επιμέρους γεωγραφικών διαμερισμάτων της Άνω Μακεδονίας).

Ι. Κ. Ξυδόπουλος, Άνω Μακεδονία, σε: Θρεπτήρια. Μελέτες για την αρχαία Μακεδονία (Θεσσαλονίκη 2012), 520–539.

Έρευνες Αρχαιολογικής Εταιρείας

Α.Δ. Κεραμόπουλλος, Ανασκαφαί και έρευναι εν Μακεδονία, ΠΑΕ 1937 (1938), 73–74.

Αρσαλιά

Εισαγωγή

Η θέση Αρσαλιά βρίσκεται κοντά στους αρχαιολογικούς χώρους Άγιος Γεώργιος (Τσούρχλι) και Αγία Βαρβάρα Γρεβενών.

Η ιστορία της έρευνας και η συμβολή της Αρχαιολογικής Εταιρείας

Ο Νικόλαος Γ. Παππαδάκης ως Έφορος Αρχαιοτήτων της περιοχής εντόπισε το 1913 πλήθος αρχαίων κατεργασμένων λίθων. Στη συνέχεια ο Αντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος με δαπάνες της Αρχαιολογικής Εταιρείας το 1937 διερεύνησε τον οικισμό, όπου εντόπισε αρχαία και βυζαντινά κατάλοιπα.

Ειδικά θέματα

Ο Κεραμόπουλλος ανακάλυψε μαρμάρينو κιονόκρανο με επιπεδόγλυφη παράσταση σε κάθε πλευρά, δικάφαλου αετού, μαρμάρينو επίκρανο με φυτικό κόσμημα σε λιθωσρούς, μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη και όστρακα αγγείων. Οι αρχαιότητες αυτές τον οδήγησαν στην υπόθεση ύπαρξης αρχαίου και βυζαντινού οικισμού, μετά την καταστροφή του οποίου όλα τα οικιστικά κατάλοιπα συγκεντρώθηκαν σε λιθωσρούς. Επίσης στο Προσκυνητάριο της Αγίας Ζώνης υπάρχουν αρκετοί παλαιοχριστιανικοί τάφοι.

Βιβλιογραφία

Αρχαιολογική Έρευνα και Ιστορική Τοπογραφία

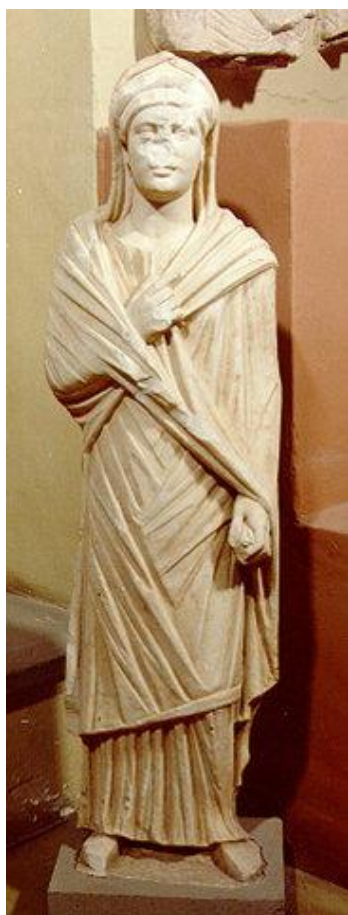
Ν. Γ. Παππαδάκης, Εκ της Άνω Μακεδονίας, Αθηνά 25, 1913, 446.

Έρευνες Αρχαιολογικής Εταιρείας

Α.Δ. Κεραμόπουλλος, Ανασκαφάι και έρευναι εν Μακεδονία, ΠΑΕ 1937 (1938), 73– 74.

Συντάκτης των αρχαιολογικών αυτών αναφορών στον ιστότοπο της Εταιρείας η αρχαιολόγος Ευαγγελία Γεωργίου.

Συμπεράσματα

Άγαλμα τύπου μικρής
Ηρακλιώτισσας 1^{ος}-2^{ος} μ.Χ. αιώνα

Αρχαιολογική Συλλογή Γρεβενών

Από τις αναφορές των αρχαιολόγων της Εταιρείας συμπεραίνουμε ότι ο Άγιος Γεώργιος Γρεβενών είναι μια περιοχή αρχαιολογικού ενδιαφέροντος πολύ σημαντική για την Π.Ε. Γρεβενών. Σε όλα τα παραπάνω να προσθέσουμε τις επτά επιγραφές που έχουν βρεθεί χωρίς ανασκαφική έρευνα μέχρι τώρα, το πλήθος των αντικειμένων τα οποία βρίσκονται στην Αρχαιολογική Συλλογή Γρεβενών (σύμφωνα με την Έφορο Αρχαιοτήτων Γρεβενών το 80 % των ευρημάτων στην Αρχαιολογική Συλλογή Γρεβενών προέρχονται από την περιοχή του Αγίου Γεωργίου). Αρχαιολογικά ευρήματα από τον Άγιο Γεώργιο βρίσκονται και σε άλλα μουσεία όπως της Θεσσαλονίκης, της Αιανής στην Κοζάνη, στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας και πρέπει να ξαναγυρίσουν στα Γρεβενά.

Οι σημαντικές αρχαιολογικές αυτές περιοχές δεν έχουν αποτυπωθεί στον Αρχαιολογικό χάρτη της χώρας έως τώρα, γιατί η Εφορεία Αρχαιοτήτων Γρεβενών σήμερα στερείται Μηχανικού αλλά και λογιστή όπως και εργατών για να

πραγματοποιηθούν ανασκαφές.

Φιλότιμες προσπάθειες για να στελεχωθεί αυτή η σημαντική υπηρεσία της Περιφερειακής μας Ενότητας, έχουν γίνει από το Σύλλογο Αρχαιοφίλων Γρεβενών ο «Δέρδας» και γίνονται από το

βουλευτή του Νομού μας κ. Ανδρέα Πάτση, αλλά μέχρι στιγμής δεν έχουν το

Η επιγραφή έτους ΚΦ (188/9 μ.Χ.) που αναφέρεται στο ιερό που επισκευάζεται πάνω στο λόφο του Αγίου Νικολάου.

επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, ευελπιστούμε ωστόσο σε μια καλύτερη συνέχεια.

Συμπαραστάτης της προσπάθειας του Συλλόγου μας είναι και ο

Αντιπεριφερειάρχης Γρεβενών Ιωάννης Γιάτσιος

με ενέργειες του οποίου έχει διασφαλιστεί ποσό 100.000 ευρώ για ανασκαφές και μελέτες από την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας για τις ανάγκες της Εφορείας Αρχαιοτήτων Γρεβενών.

Ενόψει επικείμενης ανασκαφής σε περιοχή του Αγίου Γεωργίου, η οποία έχει προταθεί και αναμένεται να πάρει έγκριση από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο του Υπουργείου Πολιτισμού, θα επιθυμούσαμε και ο Δήμος Γρεβενών να συμβάλει στην έρευνα, ανάδειξη και προβολή των αρχαιολογικών θησαυρών που κρύβει η γη των Γρεβενών, για να πάει επιτέλους ο τόπος μας μπροστά.

Τέλος να κλείσουμε με το διαχρονικό αίτημα του Συλλόγου μας, το οποίο δεν είναι άλλο, από τη δημιουργία Αρχαιολογικής Συλλογής στον Άγιο Γεώργιο σε χώρο που θα επιλέξει η Εφορεία Αρχαιοτήτων Γρεβενών, σε συνεννόηση με τους τοπικούς παράγοντες του χωριού, έτσι ώστε με την έναρξη των επικείμενων ανασκαφών να υπάρχει η ετοιμότητα και η ανάλογη προετοιμασία από την πλευρά και των κατοίκων του χωριού, που τις αναμένουν για μακρύ χρονικό διάστημα.

30-4-2021
Ηλίας Γάγαλης
δάσκαλος